

KATARZYNA GURDAK

Dolnośląski Ośrodek Doradztwa Rolniczego we Wrocławiu

SZANSE I ZAGROŻENIA DLA ROZWOJU ROLNICTWA PROEKOLOGICZNEGO W KONTEKŚCIE MOŻLIWOŚCI ABSORPCYJNYCH FUNDUSZY UE PRZEZ GOSPODARSTWA ROLNE

1. Wprowadzenie

Strategicznym celem polityki rolnej w Polsce po jej przystąpieniu do Wspólnoty Europejskiej jest utrzymanie gospodarczo efektywnego, środowiskowo zrównoważonego rolnictwa i pobudzanie zintegrowanego rozwoju wiejskich regionów.

Na tym tle rysują się szanse i zagrożenia dla rozwoju rolnictwa proekologicznego, które bez dyskusyjnie będzie odgrywało coraz większą rolę w produkcji artykułów żywnościowych. Jest to tym ważniejsze, że każdy producent rolny, który zdecyduje się na realizację działań związanych z programami UE musi przestrzegać zasad określonych w Kodeksie Zwykłej Dobrej Praktyki Rolniczej i przepisach dotyczących dobrostanu zwierząt gospodarskich, a także spełniać inne warunki w obszarze ochrony środowiska naturalnego, przyporządkowane do poszczególnych działań Sektorowego Programu Operacyjnego, Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich, a w niedalekiej przyszłości Programu Operacyjnego Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013.

W artykule podejmuje się próbę wskazania głównych czynników ograniczających i stymulujących rozwój polskiego rolnictwa proekologicznego, w kontekście możliwości absorpcji funduszy Unii Europejskiej przez producentów rolnych wdrażających w swoich gospodarstwach działania w ramach Krajowego Programu Rolnośrodowiskowego (KPRS). Okazuje się, że program ten stanowi najważniejsze spoiwo Wspólnej Polityki Rolnej z polityką środowiskową. Jego powstanie i realizacja jest przełomem w podejściu do produkcji rolniczej. Program Rolnośrodowiskowy zakłada, że rolnik może prowadzić działalność rolniczą, chroniąc przy tym przyrodę na terenie własnego gospodarstwa [Juszczyński 2002].

Nasuwa się pytanie, jakie są szanse realizacji głównych założeń programu rolnośrodowiskowego w kontekście barier, jakie mają do pokonania polscy producenci rolni wdrażający działania proekologiczne. Kolejnym interesującym zagadnieniem, nad którym należy się zastanowić, jest ocena zagrożeń rozwoju rolnictwa proekologicznego, w obliczu możliwości jakie mają rolnicy realizujący działania rolnośrodowiskowe.

Odpowiedzi na wyżej zadane pytania autorka artykułu próbuje znaleźć dokonując analizy aktualnej sytuacji rolników realizujących działania rolnośrodowiskowe w powiatach ząbkowickim i kłodzkim.

W pierwszej części pracy następuje analiza porównawcza gospodarstw, dwóch powiatów, w których realizuje się działania rolnośrodowiskowe. Zaprezentowane dane liczbowe pochodzą z zestawień planów rolnośrodowiskowych, opracowanych przez doradców rolnośrodowiskowych Dolnośląskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego (DODR) we Wrocławiu, za okres 1.09.2004-31.12.2005 roku oraz summarycznych zestawień wszystkich złożonych wniosków o płatności z tytułu realizacji działań rolnośrodowiskowych w Powiatowych Biurach Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w Kłodzku i Ząbkowicach Śląskich.

W drugiej części artykułu zaprezentowano wyniki badań ankietowych, w których brało udział 75 producentów rolnych dwóch ww. powiatów Kłodzko i Ząbkowice Śląskie, realizujących działania rolnośrodowiskowe. Na tej podstawie dokonuje się próby odpowiedzi na pytanie jakie są szanse i zagrożenia dla rozwoju rolnictwa proekologicznego w kontekście możliwości absorpcyjnych funduszy UE przez rolników wdrażających programy prośrodowiskowe w swoich gospodarstwach rolnych?

2. Analiza porównawcza gospodarstw w których realizowane są działania rolnośrodowiskowe

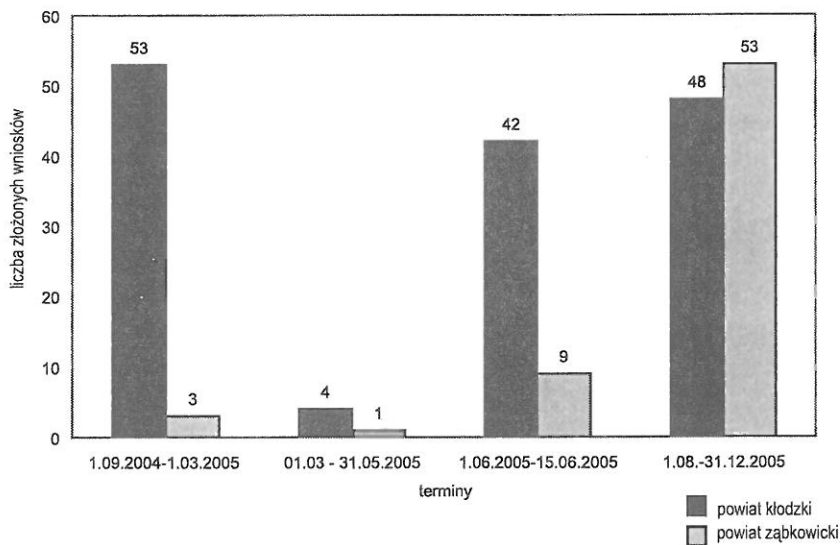
Coraz większe zainteresowanie działaniami proekologicznymi wykazują rolnicy powiatów ząbkowickiego i kłodzkiego. Wykres 1 obrazuje poziom sukcesywnie wrastającej liczby producentów rolnych deklarujących chęć przystąpienia do Krajowego Programu Rolnośrodowiskowego w okresie 1. IX. 2004 roku do 31. II. 2005 r. Dane dotyczą liczby wniosków złożonych w powiatach ząbkowickim i kłodzkim.

Szczególną dynamikę wzrostu realizowanych działań w ramach Krajowego Programu Rolnośrodowiskowego wykazuje powiat ząbkowicki, gdzie liczba producentów rolnych wdrażających program rolnośrodowiskowy wzrosła w okresie od 1.05-1.08.2005 r. pięciokrotnie.

Faktem, o którym nie należy zapominać jest zróżnicowanie w realizacji poszczególnych działań w ramach KPRŚ w objętych badaniem powiatach. Wielkość realizowanych działań w ramach poszczególnych pakietów rolnośrodowiskowych w powiatach kłodzkim i ząbkowickim przedstawiono na wykresie 2. Z analizy danych wynika, że w powiecie ząbkowickim istnieje znacznie większe zainteresowanie pakietem „ochrona wód i gleb”, niż innymi pakietami kładącymi większy nacisk na ochronę przyrody. W powiecie ząbkowickim producenci rolni, przystępujący do realizacji programów rolnośrodowiskowych są bardziej skłonni do wdrażania tych działań, które nie wymuszają na rolnikach rezygnacji z intensywnej produkcji rolniczej. Natomiast rolnicy powiatu kłodzkiego, przystępujący do programów rolnośrodowiskowych reprezentują grupę producentów nastawioną znacznie bardziej proekologicznie, gdzie zdecydowanie większe zainteresowanie wzbudzają pakiety typu „rolnictwo ekologiczne” oraz pakiety przyrodnicze „łąki i pastwiska ekstensywne”.

Wykres 1

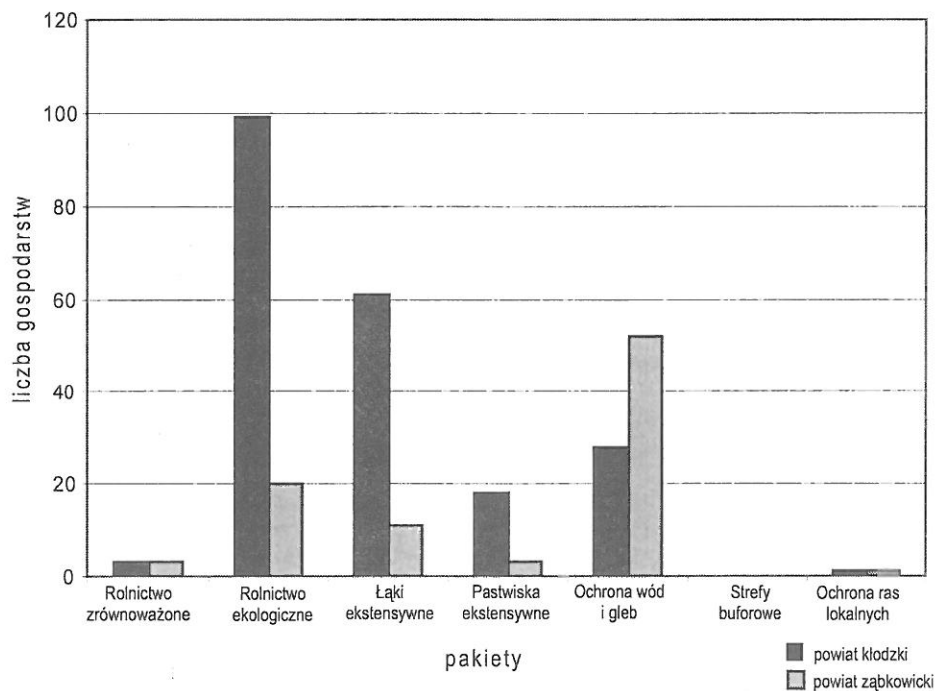
Liczba gospodarstw rolnych, w których realizowane są pakiety Krajowego Programu Rolnośrodowiskowego

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych DODR.

Wykres 2

Liczba realizowanych pakietów w ramach Krajowego Programu Rolnośrodowiskowego

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych ARiMR

3. Metodyka i wyniki badań ankietowych

Badania przeprowadzono przy zastosowaniu metody wywiadu z kwestionariuszem. Potencjalne czynniki stymulujące i ograniczające oceniono w skali punktowej umożliwiającej wskazanie kierunku i siły oddziaływania danego elementu, z uwzględnieniem intensywności wpływu odpowiednich czynników na badany problem.

Badaniami ankietowymi objęto 35 producentów rolnych realizujących działania rolnośrodowiskowe w powiecie kłodzkim i 40 rolników na terenie powiatu ząbkowickiego.

W powiecie kłodzkim 23% ankietowanych stanowiły kobiety, a 77% mężczyźni, w powiecie ząbkowickim odpowiednio 12% i 87%. Średnia wieku osób ankietowanych to 40 lat, a średnia powierzchnia gospodarstw ankietowanych osób to w powiecie kłodzkim 32 ha, natomiast w powiecie ząbkowickim 54 ha.

W grupie respondentów należy wyodrębnić rolników, którzy realizują różne opcje pakietów: rolnictwa ekologicznego i przyrodnicze, tj. łąki i pastwiska ekstensywne oraz tych rolników, którzy wdrażają opcje związane z racjonalną gospodarką azotem, w ramach pakietu ochrona wód i gleb i tym samym podejmują działania związane ściśle z rolnictwem zrównoważonym.

W badaniach ankietowych uczestniczyło 77% rolników powiatu kłodzkiego i 13% z powiatu ząbkowickiego, prowadzących ekologiczną produkcję rolniczą. 17% badanych rolników z powiatu kłodzkiego, a 85% z powiatu ząbkowickiego zadeklarowało produkcję konwencjonalną.

Z badań wynika, że w powiecie kłodzkim, zdecydowana większość gospodarstw jest użytkowana ekologicznie, a ich powierzchnia jest mniejsza średnio o 22 ha od gospodarstw prowadzonych konwencjonalnie w powiecie ząbkowickim.

Tabela 1

Czynniki stymulujące i ograniczające działania podejmowane przez rolników w celu realizacji pakietów rolnośrodowiskowych na terenie powiatów kłodzkiego i ząbkowickiego od 1.09.2004 r.

Lp	Wyszczególnienia	Struktura wskazań (%)	
		powiat kłodzki	powiat ząbkowicki
Czynniki stymulujące			
1.	Poprawa bytu materialnego rodziny	40	20
2.	Wzrost sprzedaży towarów wyprodukowanych w gospodarstwie	26	1
3.	Poprawa jakości użytków rolnych w gospodarstwie	3	8
4.	Podniesie wydajność plonów	3	8
5.	Poprawi jakość chowu zwierząt gospodarskich	5	10
6.	Produkcja zdrowej żywności	29	3
7.	Pozwoli na uzyskanie pieniędzy, które pokryją bieżące wydatki gospodarstwa	20	58
8.	Ochrona środowiska i naturalnych walorów przyrodniczych	69	25
9.	Gospodarowanie zgodne z naturą	14	18
10.	Uprawa bez nawozów sztucznych i chemicznych środków ochrony roślin	37	15
Czynniki ograniczające			
1.	Wymogi w zakresie dobrostanu, weterynaryjne i sanitarne w gospodarstwie	37	58
2.	Wymogi w zakresie obsady zwierząt na ha użytkowany rolniczo	6	3
3.	Wymogi w zakresie ochrony środowiska naturalnego i Zwyklej Dobrej Praktyki Rolniczej	11	8
4.	Wymogi w zakresie składowania odpadów komunalnych i odprowadzania ścieków z gospodarstwa domowego	11	20
5.	Kompletowanie dokumentacji	14	18
6.	Działania administracji (biurokracja)	54	73
7.	Działania ośrodków doradztwa rolniczego	1	2
8.	Dostęp do informacji na temat działań proekologicznych	3	13

Źródła: Obliczenia własne na podstawie badań ankietowych.

Analizując odpowiedzi respondentów dotyczące czynników stymulujących i ograniczających ich działania na rzecz produkcji rolniczej przyjaznej środowisku naturalnemu można nakreślić szanse i zagrożenia, dla rozwoju rolnictwa proekologicznego w powiatach kłodzkim i ząbkowickim.

Kontynuacja Krajowego Programu Rolnośrodowiskowego w powiatach objętych badaniami stwarza szansę wzrostu liczby uczestniczących w nim rolników, a tym samym, powiększenia się powierzchni gruntów rolnych użytkowanych ekologicznie, przy uwzględnieniu ochrony środowiska i naturalnych walorów przyrodniczych [Runowski 1996]. Już teraz rolnicy wdrażający pakiety rolnośrodowiskowe wskazują, że jednym ze stymulatorów skłaniających ich do realizacji pakietów rolnośrodowiskowych była ochrona środowiska naturalnego. Rolnicy z powiatu kłodzkiego (w 69%) reprezentują grupę szczególnie świadomą tej kwestii. Partycypowanie w programie rolnośrodowiskowym nie będzie przede wszystkim następstwem oczekiwań finansowych i w tym kontekście poprawy bytu materialnego rodzin, ale wzrośnie zapotrzebowanie na prowadzenie zrównoważonej produkcji rolniczej tak, aby w skutek tego następowała poprawa jakości użytków rolnych, optymalizacja stosowanych nawozów sztucznych i chemicznych środków ochrony roślin oraz poprawa dobrostanu zwierząt gospodarskich. W tym kontekście jest szansa, że producenci rolni będą przykładać większą wagę do wymogów w zakresie składowania odpadów komunalnych i odprowadzania ścieków z gospodarstwa domowego. W ankiecie aż 20% producentów rolnych z powiatu ząbkowickiego wskazało, że wymogi w tym zakresie stanowią poważną przeszkodę w podjęciu decyzji o przystąpieniu do Krajowego Programu Rolnośrodowiskowego. Równocześnie na podkreślenie zasługuje fakt, że nadal w wielu gospodarstwach czynnikiem ograniczającym realizację pakietów rolnośrodowiskowych są wymogi w zakresie dobrostanu, weterynaryjne i sanitarne. 37% rolników z powiatu kłodzkiego, a 58% z powiatu ząbkowickiego odpowiedziało, że jest to duże utrudnienie w realizacji działań rolnośrodowiskowych. Na podkreślenie zasługuje fakt, że mimo znacznych wymogów w zakresie ochrony środowiska rośnie wskaźnik producentów rolnych przystępujących do Krajowego Programu Rolnośrodowiskowego, w czym należy upatrywać szanse na wzrost liczby gospodarstw przestrzegających wymogów w tym zakresie.

Trzeba jednak podkreślić, że istnieją pewne zagrożenia dla rozwoju rolnictwa proekologicznego. Są to czynniki ograniczające, na które wskazali sami rolnicy tj., rosnąca biurokracja i nadal niewystarczający przepływ informacji na temat proekologicznej produkcji rolniczej, która może być refinansowana z budżetu UE. Niepokój budzi również fakt, że niektóre pakiety rolnośrodowiskowe, takie jak ochrona wód i gleb traktowane są instrumentalnie, w kategoriach dodatkowego źródła dochodu, dzięki któremu możliwe będzie pokrycie bieżących wydatków w gospodarstwach. Powstaje zagrożenie nie wywiązywania się z wymogów w za-

kresie Kodeksu Zwyczajnej Dobrej Praktyki Rolniczej i dobrostanu zwierząt, tylko dlatego, że w takich gospodarstwach priorytetem nie jest zrównoważona produkcja rolnicza, ale dążenie do minimalizacji kosztów przy maksymalizacji zysków.

4. Zakończenie

Z przeprowadzonych badań wynika, że stopniowo wzrasta zainteresowanie proekologiczną działalnością w produkcji rolniczej. Jest to efekt uruchomienia działań Krajowego Programu Rolnośrodowiskowego, który pozwala producentom rolnym na uzyskanie rekompensat finansowych ze środków pochodzących z budżetu UE, w zamian za podejmowanie działań promujących ochronę środowiska naturalnego.

Istnieje szansa na intensywny rozwój proekologicznej produkcji rolniczej mimo zaostrzonych wymogów w tym zakresie, na które wskazali w ankiecie rolnicy, jako ograniczające realizację działań rolnośrodowiskowych. Na podstawie analizy wyników danych ARiMR, DODR jak i badań ankietowych można stwierdzić, że elementy destabilizujące produkcję proekologiczną nie stanowią na tyle duże zagrożenie dla rozwoju proekologicznej produkcji rolniczej, aby zahamować jej rozwój.

LITERATURA

1. Juszyński J. (2002): Zobowiązania układowe Polski w zakresie harmonizacji prawa ochrony środowiska ze standardami UE. Harmonizacja polskiego prawa ochrony środowiska ze standardami europejskimi. Bioróżnorodność. Wyd. Regionalne Centrum Doradztwa, Przysiek.
2. Runowski H. (1996): Rolnictwo ekologiczne w Polsce. Ograniczenia i szanse rolnictwa ekologicznego. Wyd. SGGW, Warszawa.
3. Woś A. (1992): Rolnictwo zrównoważone. Zagadnienia Ekonomiki Rolnej” 1992, nr 1-3, s. 10.

KATARZYNA GURDAK

SZANSE I ZAGROŻENIA DLA ROZWOJU ROLNICTWA PROEKOLOGICZNEGO
W KONTEKŚCIE MOŻLIWOŚCI ABSORPCYJNYCH FUNDUSZY UE PRZEZ
GOSPODARSTWA ROLNE

STRESZCZENIE

Przystąpienie RP do Unii Europejskiej wymusiło zmiany w polskim rolnictwie. Najważniejszym elementem tych przekształceń jest uwzględnienie ochrony środowiska w prowadzeniu konwencjonalnej produkcji rolnej. Zaprezentowane wyniki badań wskazują, że kładzie się coraz większy nacisk na proekologiczną produkcję rolniczą. Podsumowując, należy stwierdzić, że pomimo występowania kilku zasadniczych barier w rozwoju rolnictwa ekologicznego, istnieje duża szansa na wzrost jego popularności wśród polskich rolników dzięki wdrażaniu programu rolnośrodowiskowego. Tylko realizacja programów rolnośrodowiskowych umożliwiła pogodzenia konwencjonalnej produkcji rolniczej z ochroną walorów przyrodniczych, przy jednocześnie wzrastającej absorpcji funduszy UE przez producentów rolnych.

KATARZYNA GURDAK

CHANCES AND THREATS DEVELOPMENT FOR POLISH PRO-ECOLOGICAL
AGRICULTURE AND THE RESULTS OF IT TO FARMERS WHO ARE BENEFICIARIES
OF UE SUBSIDIES

SUMMARY

After Polish access to UE the polish agriculture had to change. The first aim of this is the development of conventional farming to more environmental friendly production. This research proves that it is a chance for more insentive development of pro-ecological agriculture production. In conclusion there is a few threats for ecological agriculture but the biggest change for this would be implementing the agri-environment programme. Only realization of this programme will be able to give the possibility of absorption capacity to increase the observance of environmental regulations during the farmers absorption capacity will be better.